

Ängar och Träskultur i Rumänien

Resa i sydöstra Karpaterna
Roger Svensson, Mårten Aronsson,
Kristina Norderup

Fotografi, text och copyright: författarna

Layout: Norderup Naturbyrå

E-postadresser:

roger.svensson@cbm.slu.se

kristina.norderup@telia.com

marten.aronsson@gmail.com

Cichorium intybus **Cikoria**

*Fyra ängar
i sydöstra
Karpaterna*

Inledning

Under slutet av juni 2008 (23 juni - 1 juli) reste vi till de sydöstra delarna av Karpaterna, ca 20 mil norr om Bukarest. Det var främst de kuperade och höglänta områdena som vi intresserade oss för då de hyser stora arealer slätter- och betesmarker som fortfarande hävdas på ett traditionellt sätt.

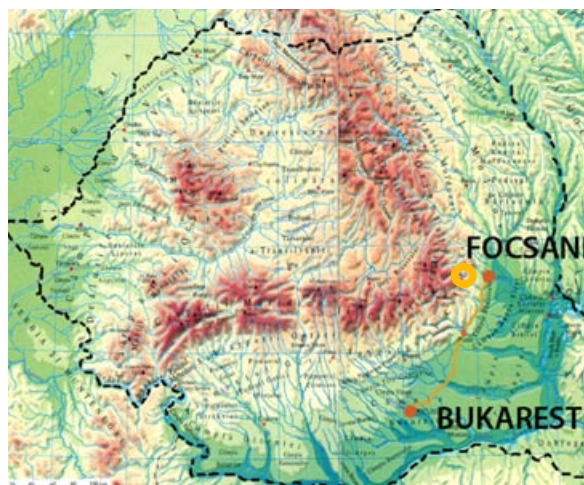

Prästkrage och bastardsvärmare

Bergskedjan Karpaterna upptar en stor del av Rumänien som därför är ett kraftigt kuperat land. Det består till ungefär en tredjedel vardera av bergsområden, backlandskap och lågland. Slätter- och betesmarker upptar drygt 30% av jordbruksarealen, vilket motsvarar ungefär 4,7 miljoner ha (Surd 2007), att jämföra med ca 0,5 miljoner ha i Sverige. Rumänien är relativt stort land (ca 238.000 km²) men motsvarar bara hälften av Sveriges yta (ca 450.000 km²). I Rumänien lever 21 miljoner invånare, alltså mer än dubbelt så många som i Sverige.

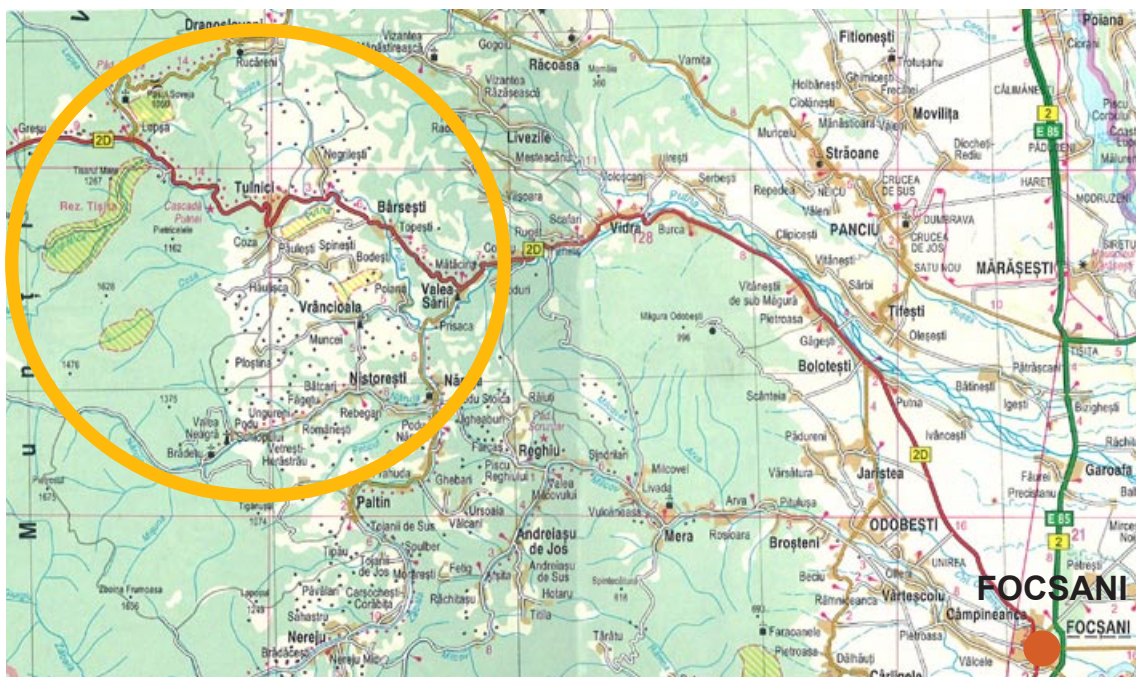
Vårt resmål

Bergen kring Tulnici som var vårt resmål innehåller allt från vidsträckta slätterängar, träd- och buskfria betesmarker i höjdlägen till helt slutna skogsbestånd uppkomna genom spontan igenväxning eller plantering. Sammantaget innebär detta stora skillnader mellan marker som fortfarande brukas och hävdas på ett till synes traditionellt sätt, marker med avtagande hävd och övergivna marker. De traditionellt brukade gårdarna baseras på boskapsskötsel med ett underordnat åkerbruk och präglas till stor del av självhushåll.

Bergskedjan Karpaterna upptar en stor del av Rumäniens landyta. Vi reste med hyrbil från Bukarest till Focsani och därefter västerut mot bergen kring Tulnici. Resvägen är ca 18 mil lång.

Även om Rumänien ligger betydligt längre söderut än Sverige så gör det kontinentala inflytandet, med rejäla vintrar, att en svensk känner sig förhållandevis hemtam i många områden. Det finns dock tillräckligt många obekanta arter i Rumänien för att man inte skall kunna slappna av alltför mycket. Rumänien har ca 4.000 arter kärlväxter vilket är betydligt artrikare än i Sverige. En stor del av artstocken, kanske omkring 60 % hör hemma i olika typer av gräsmarker. På samma sätt är mer än 90 % av de endemiska, nästan endemiska och de rödlistade arterna hemmahörande i olika typer av gräsmarker (Anca et. al 2004).

Vägen mellan Focsani och Tulnici är ungefär 6 mil lång och längs vissa sträckor smal och ringlande. Våra utflykter begränsades till öppna marker i området innanför cirkeln.

Naturgivna förutsättningar inom inventeringsområdet

De underlagskartor nedanstående information bygger på är mycket småskaliga. Inventeringsområdet ligger i ett kuperat bergslandskap. Detta innebär stora skillnader i klimat inom geografiskt sett små avstånd. Klimatuppgifterna måste därför ses som närmevärden.

Inventeringsområdet ligger 500-750 m.ö.h. Det har inte berörts av de kvartära landisarna. Jordarna är därmed mycket gamla och oftast finkorniga. Jordmånerna är olika typer av brunjordar. Kalkpåverkan, alternativt allmän basrikedom avspeglas här och där i floran. Topografin är mycket varierande, vilket medför att sluttningar är vanliga. På flera ställen förekommer spår av flytjordar/ras som resultat av de finkorniga, starkt vattenhållande jordarterna i kombination med kraftigt sluttande terräng. Även större eller mindre fläckar med naken mineraljord orsakad av erosion förekommer. Rörligt markvatten utmed sluttningarna gör att fuktigheten i brunjordsskiktet ofta är god även om själva markytan är ganska torr.

Klimatet är ett varmtempererat kontinentalklimat med stora skillnader i temperatur mellan vinter och sommar. Inom inventeringsområdet ligger medeltemperaturen under ett år mellan 4 och 6 grader. Medeltemperaturen i januari är -3 till -4 grader och för juli 14 till 16 grader.

Tofslärka på en jordhög.

Det traditionellt brukade landskapet karaktäriseras av rikedom på träd, trädslag och trädmiljöer. Detta speglar träets och trädens avgörande betydelse. Förekomsten av trädriddåer längs bäckar och gränser är karaktäristisk. Trädriddåerna "rutar in" landskapet och underlättar förståelsen av markanvändning och ägogränser. Ett problem vid tolkningen av landskapet vi reste i är att vi inte har tillgång till något "facit". Har de trädlösa betesmarkerna alltid varit trädlösa? Har de trädrika ängarna alltid varit lika trädrika? Kommer igenväxningen i förgrunden att röjas eller utvecklas till skog? Vilken är landskapets dynamik?

Nederbörden under ett år är 700 till 800 mm. Trädskiktet inom inventeringsområdet domineras av ek och andra lövträd i de lägre delarna och av en blandskog av bok och barrträd i höjdlägen.

Inventeringsmetod och resultat

Vid vårt resmål besökte vi ängar inom ett ganska begränsat område, kring den lilla staden Tulnici. I fyra av ängarna gjorde vi översiktliga artinventeringar. Ett syfte var att få en uppfattning om artrikedomen, ett annat var att studera likheten mellan olika ängar inom ett mindre område och ett tredje var att belysa överensstämmelsen med den svenska floran. Många ängar är stora i Rumänien och för att få någorlunda jämförbara artlistor inventerades en yta på ca 50 x 50 m (1/4 hektar).

Samtliga fyra ängar ligger på mer eller mindre sluttande mark. Vegetationen är relativt frodig, högvuxen och mestadels av frisk typ (vid Lepsa och Tulnici även torra partier). Ängarna ligger nära byarna Valea-Sarii, Lepsa, Tulnici och Haulesti. De partier av ängarna som vi inventerade är i princip öppna. Men de hyser även hamlade träd och buskar eller är omgivna av träd eller skogspartier.

Totalt hittade vi knappt 150 arter i de fyra ängarna, varav drygt 100 arter (73 %) är välkända i Sverige. Dessutom finns ett antal arter som förekommer sällsynt i Sverige, som fjäderklint *Centaurea phrygia* ssp.

pseudophrygia, stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana*, flera *Salvia*-arter och humlesuga *Stachys officinalis*.

Artantalet i de enskilda ängarna varierade mellan drygt 70 och 80 arter. Vi gjorde även en analys av en 50 x 50 cm ruta där vi noterade ca 25 arter. Det kan tyckas som en låg siffra för en artrik gräsmark, men de studerade ängarna var relativt frodiga och högvuxna vilket gör att de inte blir så enormt arttäta på en liten yta.

Vi har inte pressat arter som vi var osäkra på och har heller inte lagt ner ett stort arbete på att säkert bestämma alla arter. Därför finns det ganska många osäkra bestämningar. Det skulle säkert även tillkomma arter om man inventerade mer noggrant och vid flera tillfällen.

Sammanfattning

Ängarna skilde sig en hel del åt i art-sammansättning. Över 50 arter förekom bara i en enda äng och bara 25 arter förekom i all fyra ängarna. Även när man tittade på olika ängsytor inom samma lokal så kunde de dominerande arterna variera. Det kunde till exempel vara den stora *Polygala major* som dominerade i en äng medan prästkrage dominerade i ängen intill och cikoria en bit bort.

Att ängar på större avstånd från varandra kan variera i artinnehåll är ganska normalt, men att även närliggande ängar uppvisar relativt stora artskillnader är mer intressant. Det är ett faktum som vi inte har studerat i detalj.

De inventerade ängarna ligger i sydvända sluttningar nära Valea Sarii (A) och Lepsa (B), nära Tulnici (C) i västsluttning och nära Haulesti (D) i sydostvärd sluttning.

Av de fyra inventerade ängarna ligger två relativt nära varandra på kilometeravstånd (Tulnici och Haulesti). Från de närbelägna ängarna är avståndet ungefär en mil till de två andra inventeringslokalerna.

Det kan finnas en mängd faktorer bakom variationen i artsammansättning mellan och inom ängar. Några faktorer som har betydelse är jordart, kalk/basförekomst, fuktighetsförhållanden, lutningsgrad och exponering mot solen (ofta branta ängar), träd- och buskförekomst, hävdhistoria osv.

Den relativt stora variationen mellan närliggande ängar i inventeringsområdet innebär att man i en mer heltäckande studie måste inventera ett stort antal lokaler. Det är nödvändigt om man vill få grepp om den möjliga variationen av och det totala artinnehållet i ängar såväl lokalt som regionalt.

I Sverige gör vi så gott vi kan för att bevara ängar som ofta är små och som för det mesta ligger långt från varandra. Hur vi än gör så kan vi bara bevara en del av den ängsflora som fanns under den tid då ängarna var ett av de dominerande markslagen i det svenska odlingslandskapet. Det gäller i ännu högre grad om man antar att variationen på den tiden uppvisade ett likartat mönster som det vi observerat i Rumänien på vår resa. Det understryker ytterligare nödvändigheten av att bevara kvarvarande ängar och att restaurera ännu fler före detta ängar i vårt land.

Den stora artvariationen mellan ängar i Rumänien visar även på behovet av ett landskapsperspektiv i bevarandearbetet. Det är mycket viktigt att särskilt satsa på bevarande av områden som fortfarande har kvar ett mer storskaligt gräsmarkslandskap. Det gäller såväl i Sverige som i Rumänien liksom i andra länder. Det understryker naturligtvis även behovet att på ett internationellt plan, långsiktigt säkerställa hävden av ängarna i ännu fungerande storskaliga gräsmarkslandskap, som i Rumänien. Här borde EU ta sitt ansvar och vara pådrivande i bevarandearbetet.

Litteratur

Anca, S., Gheorghe, C., Gavril, N., Vasile, C., Jenica, H. & Veen, P. 2004. Grasslands of Romania. Report in the series of Publication National Grasslands Inventory Projects in Central and Eastern Europe.

Surd, V. 2007. The social and ecological state and the development degree of the rural space in Romania. KSLAs Tidskrift nr 5: 9-19.

Betesmark i Sverige? Nej! Bilden är från Rumänien och visar en betesmark med begynnade förbuskning av bl.a. björk. Någon har månat om gräsmarkens foderkvalitet genom att samla örnbräken i en hög och lägga på en sten.

Artrik slätteräng i förgrunden. Trädrikedomen kan variera kraftigt i ängarna.

Tabell över de 25 arter som förekommer i alla de fyra inventerade ängarna. Fet stil markerar arter som även är kända i Sverige.

Achillea millefolium	Röllika
Anthericum ramosum	Liten sandliilja
Asperula tinctoria	Färgmåra (fyrtalig)
Briza media	Darrgräs
Cuscuta sp.	Snärja
Cynosurus cristatus	Kamäxing
Dactylis glomerata	Hundäxing
Echium vulgare	Blåeld
Festuca pratensis	Ängssvingel
Festuca rubra	Rödsvingel
Filipendula vulgaris	Brudbröd
Galium verum	Gulmåra
Knautia arvensis	Åkervädd
Leontodon hispidus	Sommarfibbla
Linum catharticum	Vildlin
Medicago sativa ssp. falcata	Gullusern
Plantago lanceolata	Svartkämpar
Plantago media	Rödkämpar
Scabiosa ochroleuca	Gulvädd
Senecio cfr. jacobaea	Stånds
Stachys officinalis	Humlesuga
Tragopogon cfr. pratensis	Ängshaverrot
Trifolium campestre	Jordklöver
Trifolium montanum	Backklöver
Trifolium repens	Vitklöver

*Totalartlista
och artbilder*

Veronica sp

Artlista från ängar kring Tulnici i Rumänien i juni 2008

Arter sorterade efter latinska namn	Svenska namn	Valea-Sarii	V Lepsa	Tulnici	Haulesti
cfr. = ej verifierad art	Arter som är kända i Sverige i fetstil				
<i>Achillea millefolium</i>	Röllika	1	1	1	1
<i>Agrimonia eupatoria</i>	Småborre	1			1
<i>Agrostis capillaris</i>	Rödven		1	1	1
<i>Agrostis gigantea</i>	Storven	1			
<i>Allium sp.</i>	Lök-art	1			
<i>Anthericum ramosum</i>	Liten sandlilja	1	1	1	1
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	Vårbrodd		1		
<i>Anthyllis vulneraria</i>	Getväppling			1	
<i>Arabis hirsuta</i>	Lundtrav			1	
<i>Asperula tinctoria</i>	Färgmåra (fyrталig)	1	1	1	1
<i>Astragalus cfr. onobrychis</i>	Astragalus-art	1		1	1
<i>Astragalus glycyphyllos</i>	Sötvedel		1		
<i>Astragalus sp.</i>	Astragalus-art (stora blekgula blr)	1		1	1
<i>Brachypodium pinnatum</i>	Backskafting	1	1	1	
<i>Briza media</i>	Darrgräs	1	1	1	1
<i>Bromus hordeaceus</i>	Luddlost		1		1
<i>Calamagrostis sp.</i>	Rör-art	1			
<i>Campanula glomerata</i>	Toppklocka		1	1	
<i>Campanula patula</i>	Ängsklocka		1		
<i>Carex flacca</i>	Slankstarr	1			
<i>Carex pallescens</i>	Blekstarr		1		1
<i>Carex pilulifera</i>	Pillerstarr	1			
<i>Carum carvi</i>	Kummin			1	1
<i>Centaurea cfr. phrygia ssp. pseudophrygia</i>	Fjäderklint		1	1	1
<i>Centaurea jacea</i>	Rödklint		1		1
<i>Centaurea scabiosa</i>	Väddklint	1		1	1
<i>Centaurium cfr. erythraea</i>	Flockarun	1		1	1
<i>Cerastium fontanum</i>	Hönsarv	1	1		1
<i>Cichorium intybus</i>	Cikoria	1		1	1
<i>Cirsium sp.</i>	Cirsium-art (brudborsteiknande blr)	1	1		1
<i>Cirsium vulgare</i>	Vägtistel			1	
<i>Convolvulus arvensis</i>	Åkervinda				1
<i>Crataegus sp.</i>	Hagtorn-art	1			
<i>Crepis biennis</i>	Skånefibbla	1		1	1
<i>Cuscuta sp.</i>	Snärja-art	1	1	1	1
<i>Cynosurus cristatus</i>	Kamäxing	1	1	1	1
<i>Dactylis glomerata</i>	Hundäxing	1	1	1	1
<i>Danthonia decumbens</i>	Knägräs		1	1	1
<i>Daucus carota</i>	Vildmorot				1
<i>Deschampsia cespitosa</i>	Tuvtåtel		1		
<i>Dianthus carthusianorum</i>	Brödranejlilja	1	1	1	
<i>Dorycnium pentaphyllum</i>	Dorycnium-art	1		1	1
<i>Echium vulgare</i>	Blåeld	1	1	1	1
<i>Elytrigia repens</i>	Kvickrot		1	1	1
<i>Epipactis sp.</i>	Knipprot-art	1			
<i>Equisetum pratense</i>	Ängsfräken		1		1

Latinska namn

Svenska namn

Latinska namn	Svenska namn	Valea-Sarii	V Lepsa	Tulnici	Haulesti
cfr. = ej verifierad art	Arter som är kända i Sverige i fetstil				
Equisetum telmateia	Jättefråken	1			1
Erigeron annuus	Sommarbinka	1			
Erigeron cfr. acer	Gråbinka			1	1
Eryngium campestre	Fällmartorn	1		1	1
Euphorbia cyparissias	Värtörel		1	1	
Euphrasia rostkoviana	Stor ögontröst		1		1
Festuca ovina	Färsvingel			1	
Festuca pratensis	Ängssvingel	1	1	1	1
Festuca rubra	Rödsvingel	1	1	1	1
Filipendula vulgaris	Brudbröd	1	1	1	1
Fragaria vesca	Smultron	1	1		1
Fragaria viridis	Backsmultron				1
Galium album	Stormåra				1
Galium verum	Gulmåra	1	1	1	1
Genista tinctoria	Färgginst			1	1
Gladiolus imbricatus	Rysk sabellilja		1	1	
Helianthemum nummularium	Solvända	1	1		1
Helictotrichon pratensis	Ängshavre			1	
Holcus lanatus	Luddtåtel	1	1		
Holcus mollis	Lentåtel		1		
Hypericum maculatum	Fyrkantig johannesört		1		
Hypericum perforatum	Åkta johannesört		1		
Hypochoeris maculata	Slätterfibbla		1	1	
Juncus effusus	Veketåg		1		
Knautia arvensis	Åkervädd	1	1	1	1
Lathyrus cfr. latifolius	Rosenvial	1			
Lathyrus pratensis	Gulvial	1			
Lathyrus tuberosus	Knölvial	1			1
Leontodon hispidus	Sommarfibbla	1	1	1	1
Lepidium sp.	Krassing-art			1	
Leucanthemum vulgare	Prästrage		1	1	1
Linum catharticum	Vildlin	1	1	1	1
Linum perenne/austriacum	Lin-art (stor, blåblommig)			1	
Lolium perenne	Engelskt rajgräs	1		1	1
Lotus corniculatus	Käringtand		1	1	1
Luzula campestris	Knippfryle		1		
Lysimachia vulgaris	Strandlysing		1		
Medicago lupulina	Humleusern			1	1
Medicago sativa ssp. falcata	Gullusern	1	1	1	1
Melampyrum nemorosum	Lundkovall	1			
Muscari comosum	Fjäderhyacint			1	
Myosotis arvensis	Åkerförgätmigej	1			
Nardus stricta	Stagg		1		
Neotinea ustulata	Krutbrännare			1	
Onobrychis viciifolia	Esparsett	1		1	1
Ononis spinosa ssp. arvensis	Stallört	1	1		1
Orchis coriophora	Brunnycklar	1	1	1	
Peucedanum cfr. longifolium	Peucedanum-art			1	
Peucedanum oreoselinum	Backsilja			1	
Phleum phleoides	Flentimotej			1	1
Phleum pratense	Timotej				1

Latinska namn

Svenska namn

Latinska namn	Svenska namn	Valea-Sarii	V Lepsa	Tulnici	Haulesti
cfr. = ej verifierad art	Arter som är kända i Sverige i fetstil				
Pilosella cfr. cymosa	Kvastfibbla		1		
Pilosella lactucella	Revfibbla	1	1		1
Pilosella officinarum ssp. pilosella	Vanlig gråfibbla		1		1
Pimpinella saxifraga	Bockrot	1	1	1	
Plantago lanceolata	Svartkämpar	1	1	1	1
Plantago media	Rödkämpar	1	1	1	1
Poa compressa	Berggröe	1			
Poa pratensis	Ängsgröe		1		1
Polygala major	Jungfrulin-art	1		1	1
Polygala vulgaris	Jungfrulin		1		1
Potentilla argentea	Vanlig femfingerört				1
Potentilla erecta	Blodrot		1		
Potentilla reptans	Revfingerört				1
Primula sp.	Primula-art		1	1	
Prunella grandiflora	Praktbrunört		1	1	
Prunella laciniata	Flikbrunört	1		1	1
Prunella vulgaris	Brunört		1	1	
Ranunculus acris	Smörblomma		1	1	1
Ranunculus polyanthemus	Backsmörblomma			1	
Rhinanthus minor	Äkta ängsskallra		1	1	
Rhinanthus serotinus ssp. vernalis	Äkta höskallra	1		1	1
Rumex acetosa	Ängssyra		1		
Salvia glutinosa	Klibbsalvia			1	
Salvia nemorosa	Stäppsalsvia	1		1	1
Salvia pratensis	Ängssalsvia	1		1	1
Salvia verticillata	Kranssalsvia			1	1
Sanguisorba minor	Äkta pimpinell	1			1
Scabiosa ochroleuca	Gulvädd	1	1	1	1
Securigera varia	Rosenkronill	1	1		1
Senecio cfr. jacobaea	Stånds	1	1	1	1
Silene nutans	Backglim		1		
Stachys officinalis	Humlesuga	1	1	1	1
Stellaria graminea	Grässtjärnblomma		1	1	1
Taraxacum sekt. Ruderalia	Ogräsmaskros			1	1
Teucrium chamaedrys	Gamander-art		1	1	
Thalictrum simplex cfr. ssp. galioides	Ruta-art (finflikiga blad)			1	
Thymus pulegioides	Stortimjan		1		
Thymus sp.	Timjan-art (tåthårig)				1
Tragopogon cfr. pratensis	Ängshaverrot	1	1	1	1
Trifolium campestre	Jordklöver	1	1	1	1
Trifolium dubium	Trädklöver	1	1		
Trifolium medium	Skogsklöver		1	1	1
Trifolium montanum	Backklöver	1	1	1	1
Trifolium pannonicum	Ungersk klöver	1	1		
Trifolium pratense	Rödklöver	1			
Trifolium repens	Vitklöver	1	1	1	1
Veronica sp.	Veronika-art	1			
Viola hirta	Buskviol				1
Viola riviniana	Skogsviol		1		

Totala artantalet 147 73 83 83 84

Anacamptis pyramidalis
Salepsrot

Anthericum ramosum
Liten sandlilja

Astragalus onobrychis

Dianthus carthusianorum
Brödranejlka

Dorycnium pentaphyllum

Erigeron annuus
Sommarbinka

Eryngium campestre
Fältmartorn

Euphrasia rostkoviana
Stor ögontröst

Gladiolus imbricatus
Rysk sabellilja

Lathyrus tuberosus
Knölvia

Melampyrum arvense
Pukvete

Neotinea ustulata
Krutbrännare

Onobrychis viciifolia
Esparsett

Orchis coriophora
Brunnycklar

Polygala major

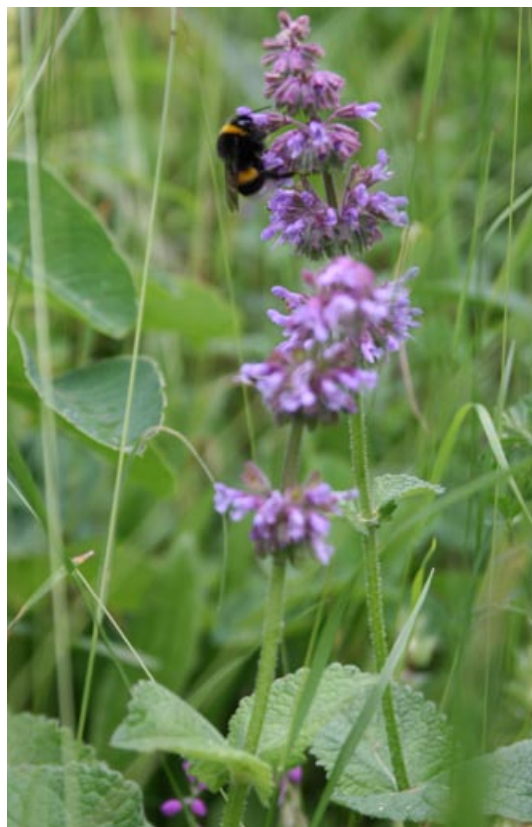
Prunella laciniata
Flikbrunört

Salvia nemorosa
Stäppsalia

Salvia pratensis
Ängssalvia

Salvia verticillata
Kranssalvia

Securigera varia
Rosenkronill

*Själukushäll
med
boskapskötsel
i centrum*

Plantago media Rödkämpar

Lieblad, brynen, röjsågstillbehör och däck-innerslangar hör till de förbrukningsvaror som säljs på marknadsplatsen.

Det är morgon och paret är på väg ut till ängen. Räfsan i trä har en båge för att kunna samla och bära ett stort höfång.

Paret vandrar småpratande hemåt efter arbetsdagen. Lägg märke till liebladen som sticker upp ur ryggsäcken. Den gropiga vägen har hjulspår på var sida om den hästrampade mittfåran.

Kvinnan vänder hö i sin äng. Lägg märke till det hö som hängts på tork bakom kvinnan i trädens nedre grenar. Det var söndag vilket kan förklara de fina handbroderade blusar som syntes denna dag.

Lieorvet har bara ett nedre handtag att hålla i. Istället för ett övre handtag fattar man kring orvet.

Hästen har en hög med färskt gräs att tugga på medan pojken vaktar. Höskrindans underdel verkar vara standard med utbytbar överdel. Många skrindor hade en typ av registreringskylt där bak.

Lien knackas vass med en hammare mot en annan hammare som städ. Stålet är inte härdat utan mjukt så att det går att slå ut eggen. Lien brynes då och då på samma sätt och med samma redskap som används i Sverige.

Vid tidpunkten för vår resa var slåttern i full gång. Ofta sågs hela familjer och flera generationer tillsammans i arbetet. Den äldre generationens män bar för det mesta gabardinbyxa, skjorta och hatt och kvinnorna huckle, blus och kjol. Ungdomarna var klädda i jeans och t-shirts i glada färger.

I bilden ovan syns en höstack som skyddats med byggplast mot regn. På motstående sida visas olika former av hötransporter.

Man utnyttjar de flesta gräsmarker genom att tjudra djuren eller genom att valla dem. Ofta är det någon som följer med djuren, ibland bara ett enda djur, ibland ett mer organiserat gemensamt bete. Tillsynes herrelösa kor betar även vägkanter trots smala vägar trafikerade av timmerlass.

Kvinnan ovan bär på blast av majs. Kan det vara rester från rensning av en majsodling längre bort? Tussar av färskt gräs eller blast i skrindan eller i famnen var en vanlig syn. I bilden till vänster vilar en kvinna i gräset med sin betande ko och gris. På bilden nedan syns en herde med sina djur i ett snabbbetat krön-område. Han har utsikt över vidsträckta ängar och många gårdar i dalgången.

Man är i stor utsträckning självförsörjande med majs, potatis och grönsaker etc. Det innebär att stora arealer hackrensas. Det kan vara en lång väg att vandra hem efter arbetsdagen. De unga har mer färgglada kläder medan de äldre damerna ofta är svartklädda.

Rökt ost till salu vid vägkanten. Det ger några extra kronor till kassan. I bilden till höger står en dam med vattenbinkar hängandes i ett ok. Ska vattnet till köket eller till djuren?

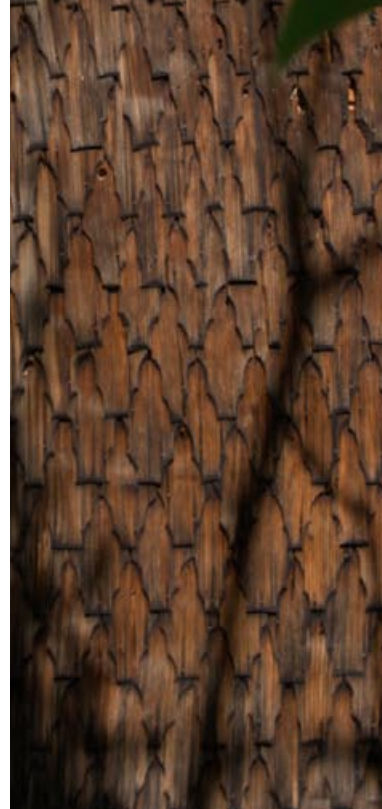
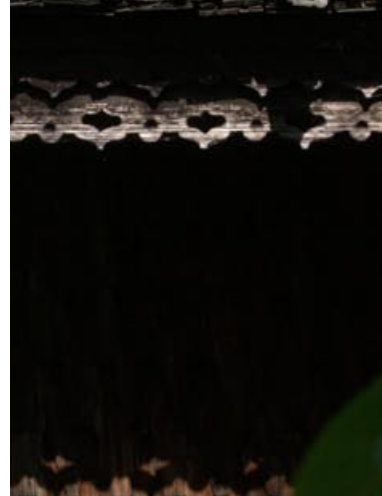

Träskultur – gårdsmiljö med trä i det mesta, från skottkärria till tak. De ”traditionellt” brukade gårdarna baseras på boskapskötsel med ett underordnat åkerbruk och präglas till stor del av självhushåll. Detta gör att trä och träd är grundläggande resurser tillsammans med vidsträckta arealer av slätter- och naturbetesmarker som utgör resursbasen för boskapskötseln. Liksom i självhushållets Sverige har träden ett flertal viktiga och grundläggande funktioner. Till vänster syns en innergård med hönsbus, höloft och grishus.

Boningshus, ladugårdar och andra byggnader är oftast uppförda i trä, timmer och bräder. Taken täcks i många fall av bräder eller spån. Även väggarnas övre delar är ibland klädda med spån. Till uppvärmning av bostaden och vid matlagning används ved, som ofta är av klena dimensioner.

I bilden till vänster kan man se nya tiders intåg i byarna. Tegellimiterande plåttak i skarpt rött eller blått kunde ses här och var.

Ornamenterad järngrind och boningsbus med omgärdad innergård och djur visas i bilderna ovan. Innanför grinden ligger fähuset av plank delvis klätt med spån och tak av eternit. Ytterväggarna är täckta av lerklin med ett hönsnätsliknande mönster. I bilden till höger visas ett utsnitt av ett hus med tak och väggar av spån.

Nästan varje gård har en fruktträdgård och fruktträd förekommer även i många ängar. Bilderna ovan visar äng med unga fruktträd och bikupor samt betesmark med många plommonträd.

De gamla grova hamlade träden i ängarna är förstas värdefulla även för biologisk mångfald. I den hamlade eken ovan finns mer än centimeter-grova larvgångar som syns i bilden till vänster. Jämför med objektivlocket på ca 5 cm.

Hamlade träd är vanligt förekommande. I bilden ovan till vänster visas höghamlade träd. Den betande kon i bakgrunden ger en antydning om trädhöjden. Bilden ovan till höger visar ett träd som är hamlat på olika nivåer. Vi såg inga tecken på lövtäktsbarming. Förekomsten av träd i ängarna varierar starkt. Vissa ängar kan vara trädfrä eller hysa spridda, ofta grova solitärträd, medan andra är rika på såväl träd som trädslag. Ängen på bilden nedan hyser olika slag av träd och buskar av skiftande storlek och ålder.

Hamlad sälg med skott av olika ålder. Hamlingen görs som regel på mer eller mindre grova grenar som ofta motsvarar grovleken i träbägnaderna. Grövre grenar används säkerligen i stor utsträckning som brännved. Eventuellt används löven och de finare kvistarna från hamlingen till kreatursfoder. De enormt stora ängsarealerna minskar förmodligen behovet av löv som foder.

En mager häst i full fart uppför serpentinvägen med en kärra full av torra grenar visas i den övre bilden. Ska grenarna användas till bränsle? Den nedre bilden visar en hönsgård omgärdad av slanor. Lägg märke till frukträden till vänster och den hamlade pilen till höger i bilden.

Hägnader, gärdesgårdar och staket är så gott som alltid gjorda av trä. De uppvisar en stor variation alltifrån tröpallisader till flätgärdesgårdar. Här är några exempel på hägnader som byggts med omsorg. Den övre bilden visar ett omålat plank och den nedre en flätgärdesgård (notera de lösgående hönsen).

Den översta bilden visar nyplantering av träd längs stängslet samt sparande av unga träd- och buskindivider i ängen. I den nedre bilden syns hägnader som avgränsning mellan smala åkrar.

Olika hägnadsgenerationer med tillfälliga lösningar.

Kapade småtallar bildar en enkel hägnad mellan grusväg och fodermark.

Kombination av stolpar, taggtråd, ståltråd och infletade grenar skyddar den blomstrande slätterängen.

De spetsiga stolparna flätas ihop med ståltråd.

*Vi möttes av värme och nyfikenhet i byarna.
Vi förstod inte varandras språk men det gick
ofta bra ändå att ställa frågor och få svar.
Lite fantasi och gester var allt som behövdes.
Det var lätt att få kontakt och de allra flesta
pratade gärna med oss.*

*Vi mötte kvinnan på bilden vi med sina
barnbarn(?) och en bukett blommor. Just den
här buketten var för prydnad. Kvinnan verkade
känna namnen på varenda blomma och hon
pekade ut några i buketten som botade olika
åkommor. Det var en söndag.*

*Tack alla som vi pratade med! Tack även
Knorr Haus i Lepsa för den goda maten,
bekväma boendet och den personliga servicen.*

